

Orbán Balázs — a szülőföld szerelmese

Szécsi András rajza

Mohamed szultán a múlt század kezdetén tizenkét bányamérnököt szerződtetett Selmecebányáról. Ezek közül Knechtel János a török kincstári bányák főfelügyelője lett. Konstantinápolyban feleségül vette egy dúsgazdag görög család egyetlen lányát. Ebből a házasságból született Knechtel Eugénia. A munkaszerződés lejártával Knechtel János szeretett volna visszatérni szülőhazájába, de felesége hallani sem akart erről. Egy este az apa, miután a tengerparton sétált kislányával, titokban hajóra szállt, és szerencsésen haza is érkezett. Kassán nevelőintézetbe adta gyermekét, ő maga pedig visszaindult Konstantinápolyba, hogy feleségét is magával hozza.

De a sors másképpen döntött. A hajó elsüllyedt, Knechtel János a tengerben lelte halálát.

Az asszony eközben az osztrákkövetség útján nyomoz férje után. Így telik el három esztendő. Mivel pedig az apa három évre fizette ki lánya neveltetési költségeit, a gyermeknek távoznia kell az intézetből. S akkor jön a „védőangyal“ Orbán Pál őrnagy hitvese személyében, kinek három lánya ugyanabban az intézetben nevelkedik. Magával viszi Knechtel Eugéniát Lengyelfalvára, Székelyudvarhely mellé. A görög-magyar leánykából viruló hajadon lesz. Közben sebesülten visszatér a napóleoni háborúból a nevelő szülők fia, Orbán János huszárkapitány.

Szerelem, házasság, öt gyermek. A második, Balázs, 1829. február 3-án születik.

Következnek az epilógus. A Konstantinápolyban élő özvegy édesanya évtized múlva hírt hall leányáról, s viszontagságos körülmények között megérkezik Lengyelfalvára. Tökéletes a boldogság, amíg a görög asszonyban fel nem ébred a honvágy. Rábeszéli leányát hogy családostul költözzék vissza Konstantinápolyba, ahol a Boszporusz ázsiai partján palotát építtetett számukra. Az anya előre utazik. A család 1846 tavaszán indul utána.

A sors azonban másodszor is közbeszólt. Orbán János és felesége Galacon értesül róla, hogy Knechtel Jánosné nem sokkal hazaérkezése után meghalt. Mire Konstantinápolyba érnek, a vagyona ráterítette kezét a mo-

hamedán egyház. A család pert indít, a per tizenhét évig tart. Ebből tizenkettőt hazájától távol tölt Orbán Balázs.

A regényes életrajzi keret adva van.

De ez önmagában nem elég, hogy Orbán Balázs a székely nép csilaga legyen. Hiányzik még ahhoz valami kurucos ellenzékiesség, valami szabadság—szerelem, a romantika ikertestvére. Elődeitől ebből nem sokat örökölhetett. Azok inkább labancok voltak. Negyedik őse, a birtokszerző I. Elek Moldvában vészelte át a Rákóczi-felkelést, fia, II. Elek, Mária Teréziától kapott báróságot. Róluk nem szívesen beszélt a fiatal Balázs. Messzibbre kell visszamenni, vagy oldalágon kell kutatni a szabadsághősöket. I. Elek anyjának nagyapja Pécsi Simon kancellár, a szombatos vallás alapítója volt, akiről Kemény Zsigmond regényt írt. Az utódok közt is több „zsidózó“ akadt. Orbán Balázs nagyapjának testvére, Ferenc pedig az amerikai szabadságharcban vett részt, s a tengerentúlról csak fia tért haza Biharba. Egy rajongó és egy amerikánus. De mégsem ezek a genealógiai esetlegességek határozták meg a későbbi fró jellemét, s csak kis mértékben a székelyudvarhelyi iskola, amelyet nem is tudott elvégezni. Odüsszeusz nyomán kellett vándorolnia, hogy a szabadsággal eljegyezze magát, s hontalannak kellett lenni ahhoz, hogy a távolból is mindig zöldnek lássa hazáját.

Előbb az ókori klasszikus világot járta be. Egymás után látta Konstantinápoly márványpalotáit, Jeruzsálem kegyhelyeit, Alexandria könyvtárát és a gizehi piramisokat. Kószált a görög szigetvilágban, könyveket hullatott Marathón mezején és a Termopilei szorosban. S így búcsúzott el anyja hazájától, mielőtt szülőhazájába visszatért volna: „Még egyszer felmentem az Akropoliszba... hogy a nép dicsősége ezen templomában, a szabadság és a honszeretet oltáránál esküdjem neked örök hűséget, s annyi dicső példa látásánál tanuljak meg téged imádni, oh hazám! Szabadságodért örömet áldozom fel életemet, s neked szentelem magamat utolsó lehetőségemig.“

Azután Európa felé fordul.

Az 1848-as események hírére szabadcsapatot szervez, de az útlevel késik. Százötven emberével csak Viddinig jut el, ahol értesül a menekülöktől a világosi fegyverletételről. Visszafordul, s az emigránsokat támogatja török földön, mely egykor Rákóczinak is menedéket adott. Kosuthot Kütahyában keresi fel, ahol az angol konzul segítségével ártalmatlanná teszi az emigráns politikus megmérgezésére kiszemelt bérgyilkosokat. Az osztrák külügyi hatóságok, mint katonakötelest, kikérik Törökországtól, mire Orbán Balázs Londonba hajózik. Ott Mazzinival köt ismeretséget, Louis Blanckal barátságot. Tőle tanulja el a tudományos kutatás módszerét a British Museumban, ahol Marx is dolgozott.

Aztán Jersey, majd Guernesey szigetére költözik, s négy évet tölt Victor Hugo társaságában, kinek az a véleménye róla, hogy kétszáz Orbán Balázssal meg tudná buktatni III. Napóleon császárságát. De Orbán Balázs csak egy van. Az is visszatér Konstantinápolyba. S onnan csak újabb öt év elteltével indulhat Erdélybe. 1859 őszén érkezik meg, s mint *Keleti utazásában* írja, a hazai táj szent földjét áhitatos muzulmánként leborulva csókolta meg.

*

A székely Odüsszeusz abban az évben borul Predeal mellett az anya- földre, amikor Vasile Alecsandri külügyminiszter és Klapka György tá- bornok egyezményt köt Erdélynek és Magyarországnak a Habsburg-iga- alól való felszabadítására a nemzetiségi egyenjogúság jegyében. A fran- cia-szárd csapatok szétverik az osztrák haderőt Magenta és Solferino mellett. A magyar forradalmárok rohamra készen állnak a Kárpátok déli és keleti lejtőin. De a történelem szeszélyei a sötétség erőinek ked- veznek: III. Napóleon Villafrancában fegyverszünetet köt I. Ferenc Jó- zseffel. Orbán Balázs most érti meg atyai barátját, Victor Hugót, aki gúnyiratok pergőtüzét zúdította a francia császárságra. Ausztria szorult helyzetében elismeri Cuza fejedelem kettős megválasztását, Magyarországnak pedig az *Októberi diplomában*, majd a *Februári pátensben* tesz en- gedményeket.

Az időpont nem alkalmas arra, hogy Orbán Balázs a közélet szín- terére lépjen. A birtokos nemesség politikai téren passzív ellenállásba vonul s a közjogi kérdéseket vitatja. A székelység 48-as, és nem mozdul. Ha mozdul is, az olyan balul üt ki, mint a Makk-féle összeesküvés. Orbán Balázusra más gondok várnak. Most harmincéves. Meg kell találnia he- lyét szűkebb hazájában, ahonnan mint ifjú elszakadt. Vár rá „a zöld fák bársonyába foglalt kis falu” — Lengyelfalva. Rendbe kell szedni a gazdaságot, igaz nem nagy az egész. Osztoznia kell testvéreivel, különö- sen Celesztát szerette. Házasodni kéne, de ő megmarad legényembernek.

S amíg a vele egyívásúak „a haza sorsának siratásában” találják meg az ürügyet a semmittevésre, Orbán Balázs hozzáfog *Utazás Keleten* cí- mű munkájának megírásához. Aztán kiadja hat kis kötetben. Hogy kép- zelete se nyugodjék, s az olvasót megismertesse Kelet tündérvilágával, lefordítja Szaif Züliázám szultán regéjét Ali bég nyomán. Az európai irodalomban akkor még ismeretlen mesegyűjtemény az iszlám e bolygó hősének, ennek a muzulmán Don Quijoténak, Rolland és Garabonciás diáknak állít emléket.

A keleti utazás és az arab rege kopár tájai messze fekszenek a „min- dig zöld Székelyföld”-től. Mégis onnan ide egyenes út vezet. Mind a két mű erőgyűjtés, a szerkesztés meg a stilizálás próbája nagy mun- kája, a *Székelyföld leírásához*. S most kilép Kelet tündérvilágából a szé- kely Szaif Züliázám, a félelem és gáncsnélküli lovag, aki mindenütt se- gélyt és vigaszt nyújt. Hat év alatt bejárja a székelyek lakta tájnak fél- ezer községét, majd hat nagy kötetben leírja szülőföldjét, melynek már az Akropoliszon hűségét esküdött.

Rendszerint felfogad egy szekeret s kiviteti magát valamelyik köz- ponti fekvésű településbe. Onnan lóháton vagy gyalogszerrel folytatja út- ját. Tarisznyájába jegyzőkönyvén kívül csak egy kis hideg étket tesz: barna kenyeret, szalonnát, kofa-pecsenyét, retket, hagymát. Meg egy ivó- poharat, a lépten-nyomon kínálkozó ásványvizek kedvéért. Útközben meg- szólít minden gazdát, napszámot, menyecskét. Jegyezgeti a határrészek, dűlők és csapások neveit, elles népi szokásokat, hosszasan leírja a falusi lakodalom menetét. Gyenge lovas, de kitűnő gyalogló, könnyen mássza meg a dombtetőt és a hegyet. Ott feltérképezi az akkor még el nem hor- dott várromokat, vázlatrajzot készít a vidékről. Gyakran visz magával fényképezőgépet, munkájának műmellékletei is többnyire saját felvételei alapján készülnek. Szívesen készít fényképet a hetivásáron összeverődő

atyafiakról, ami útiköltsége egy részét is fedezi. Ő maga „szegénybáró“, ingyen mégsem fogad el senkitől semmit. Egyszerű darócruhában jár, de sokat ad szakállára, s hosszú macskabajuszát gondosan kipedri. Éjszakára szénapadláson vagy pászortanyákon húzódik meg, sokszor alszik isten szabad ege alatt. Esős időben, erős hidegben a családi levelesládákban kutat vagy jegyzeteit rendezi. Igazi Csoma Sándor, aki azonban nem az ősei, hanem a maga hazáját akarja felfedezni. De az sem hagyja könnyen felfedeztetni magát.

Akárcsak Dimitrie Cantemir műve, a *Descriptio Moldaviae*, a *Székelyföld leírása* is — másfél évszázaddal később — a történelmi és földrajzi ismeretközlés hasonló tudományos igényével készült. A módszer mégis különböző. Orbán nem adja rendszeres leírását a székely székeknek, helyesebben a székek és fiúszékek általános bemutatása az egyes kötetek bevezetőjeként szolgáló „előismertetés“-be szorul. A részletes, a tulajdonképpeni anyagközlés vezérfonala az utazás. Ariadné-fonal: szeszélyesen kanyarog, hol a vizek mentén, hol azokkal ellentétes irányba, hogy egyetlen falu vagy huta, várkastély vagy barlang bejáratlan ne maradjon. Így aztán *A Székelyföld leírása* a helytörténeti művek leíró csoportja és az érzelmes útleírások között alkot átmenetet. Legalább annyira irodalom, mint tudomány.

A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s néprismereti szempontból — ez a teljes címe Orbán Balázs nagy művének. Első kötete száz évvel ezelőtt jelent meg. Pótkötete, *Torda város és környéke*, csak 1889-ben. Az alcím is azt mutatja, hogy a szerző elsősorban történetész. Nem véletlen, hogy a legtöbb támadás éppen romantikus történet-szemlélete miatt érte.

Ő ugyanis a székelyeket a krónikák, a hagyomány, a várromok és az énlaki rovásírás alapján hun származéknak tartja, akik Attila birodalmának széthullása után keletre visszavonulva mai lakóhelyükön állapodtak meg, s népi egyéniségüket a magyarok betelepüléséig fenntartották. Ezt külön vitairatban is kifejtette Hunfalvy Pállal szemben. A székelység kódbe vesző eredetéről nemcsak történelmet írt, hanem mítoszt is teremtetett. Költői lélek volt, aki ismereteit önképzés útján szerezte, a forráskritika nem tett féket csapongó képzeletére. Elfogult volt saját fajtájával szemben. De akkor ki nem volt az? A kutatás mai szintjén már tudjuk, hogy a hun eredet nem bizonyítható, és a székelyek ősei a feltevések szerint csak a Kárpát-medencében csatlakoztak a magyar törzsek szövetségéhez.

Orbán Balázs művének történelmi értéke nem ebben a népregéhez illő történet-szemléletben van — bár a maga idején annak is megvolt a jelentősége —, hanem a gyönyörű anyag összegyűjtésében, amellyel művelődéstörténetünket gazdagította, mint találóan írta róla Kelemen Lajos. Több mint száz templomot és harangot, több száz szárnyasoltárt, mennyezetfestményt, kelyhet, poharat és hímzést mutatott be, jelentős részüket ő fedezte fel. Időközben ezek közül sok elpusztult, és csak *a Székelyföld leírásában* maradt nyomuk.

Földtani és földrajzi tudása nem haladta meg az alapismereteket. Mégis érdeklődése és ügyszeretete számos olyan nyomra vezetett, amelyet a tudomány és termelés további fejlődése során hasznosítottak. Az irodalomban fellelhető adatokat saját megfigyeléseivel egészítette ki, vagy ő

maga irányította a figyelmet ásványi lelőhelyekre ott, ahol a szakember érzéketlenül elhaladt. Mintha útjában a népi varázslónak valami primitív ösztöne vezetne volna, aki két keresztbe rakott vesszővel keresi a forrást.

A szájhagyomány alapján elmegy a „sárig arany folyásos“ helyekre, s bebizonyítja, hogy az aranynak nézett piritek a Hargitában is előfordulnak. Kikaparja a hargitai higany, cinóber lelőhelyeit, pásztorokkal vezeteti el magát a rejtett borvízforrásokig. Homoródoklánd közelében ő ad hírt először a Dungó-forrás működéséről, s ezzel értékes földgázkútra figyelmeztet. A Rétyi nyírt Háromszék Szaharájának nevezi, de keletkezésének megfjtését a „geognosták“-ra bizza. Ő maga csak leír, tényeket közöl, akár a szovétai sóstavak, akár Balánbánya rézhegyei felé vezet útja.

Fő gondja a székely ipar, főként a bányászat. Tudja, hogy a nép felemelkedése, helybenmaradása ettől függ. Kirujon így kiált fel: „Mily dús van e vidék megáldva a természettől! Van itt annyi vas, hogy fél Európa szükségleteit el lehetne látni, s mégis vas készleteinket külföldről kapjuk; mert a minden oldalról elnyomott, tengődő hazai ipar nem bír felvergődni...“ A fülei vashámort látva arról panaszkodik: „Mily veszteség a hazára, hogy ezen bánya is, mint a szentkeresztbányai... többnyire a hazához idegen s külföldi részvényesekből alakult társulat kezében van“. Torockón pedig, ahol saját tőkével dolgoznak, az lepi meg, milyen kezdetlegesek a vasbányák, milyen veszélyes a behatolás, törpék a folyosók, a falhoz támasztott meredek, korhadtt létrákon kell kézben, hátton felszínre hozni a vasércet. Kölcsönt, tőkebefektetést sürget, vasúti szárnyvonal építését, hogy azon a kőszent telep, ahonnan a tutajozható Besztercén a Dunáig és a tengerig lehetne szenet vinni, ha volna hozzá vállalkozó szellem és politikai szabadság. Mindenütt követeli az ipari szakoktatást.

Legtöbbit a só kérdésével foglalkozik. Parajdról feljegyzi, hogy egész Székelyföld és Szászföld innen hordja sóját. Pedig a Homoród mentén, ahol már a rómaiak sót vágtak, a házak sósziklába vannak vesve, a pásztor sóhegyeken legelteti nyáját. De mivel az osztrák kincstár magasan állapította meg a só árát, a székelyek jobban járnak, ha a sót Moldvából csempézik. Azt is fájó szívvel veszi tudomásul, milyen rablógazdálkodás folyik az erdőkkel, s nemcsak a fakitermelés munkafolyamatáról ad hiteltel leírást, hanem a Tusnádi-szorosban arra figyelmeztet: „Bizonytal Csíkbán, e par excellence gyáriparra hivatott vidéken, fel fog virágozni az ipar és általt fokozódni a kereskedelmi mozgalom... Addig a fával kíméletesen kell bánni, kedves atyafiak!“ S az iparosítás kérdéséről a népesedés kérdésére tér át: „Ideje azért a székely kivándorlás... megakadályozására gondolni, mit leginkább a gyáripar felvirágoztatása általt lehet elérni, melyre kiválóan hivatottsággal bír Csíknak tevékeny népesége.“

Rokonszenve a dolgozó emberé. A vasércet hátán cipelő bányász látán így kiált fel: „Oh, gépészet, jöjjön el a te országod!“

A „népisme“ vagy, mai szóval, néprajz területén Orbán Balázs éppen olyan otthonosan mozog, mintha történelmet írta. S kutatásainak ez a két területe a hat kötet folyamán egyre inkább eltávolodik: a néprajzi anyag csökken és a történelemnek adja át helyét (ezt egyébként Kós Károly figyelte meg). Bár a kettő közt nehéz megvonni a határt. A néprajzos munkája is többé-kevésbé mindig összefügg a történelemmel. Orbán Ba-

lázs „a szabadság és a polgárosodás“ örállójának vallotta magát, törvény-szerű viszont, hogy a polgárosodás a nép ősi építkezésének, ruházkodásá-nak, szerszámainak lassú eltűnéséhez vezet. Ebben a helyzetben a nép-rajzos Orbán Balázs — mint a néprajzkutatók általában — meg akar men-teni valamit az ényészettől.

Munkatársai minden rendű és rangú emberek voltak, de főként a falu vénei. Fényképein népviseletet, hagyományos vásári jeleneteket, lakóhá-zakat, székelykapukat, faragásokat örökített meg. Felvételein kevesebb a munkaeszköz, a bútor. S míg az ősi várakról pontos alaprajzot készített, a falusi épületeknél ezt nem tartotta fontosnak. A nemesi címereket kor-meghatározás okából közölte, de a tárgyi néprajz emlékeinek évszamos és szöveges felírásait nem örökítette meg. Mérhetetlen szolgálatokat tett a mondák és regék, a népszokások, a szállóigék összegyűjtése terén. Magya-rázatai eredetiek és találóak. A „tökfej“ kifejezést, például, arra vezeti vissza, hogy a kuruc-labanc háború kardos csataiban sok volt a fejseb, és kötszer híján üres féltököt húztak a sebesült fejére sebszorítónak („tök-fejú Pál“).

A népek történelmi kölcsönhatásait éber figyelemmel kísérte. Már nagy műve előszavában kimondja, hogy „minden e hazát lakó nemzetiség iránt tisztelet és testvériség tölti el lelkemet“. Rámutat a román—ma-gyar—szász népviselet hasonlóságaira a vegyeslakosságú területeken, s a nemzetiségi szimbiózis olyan példáira hivatkozik, mint a torockói, ahol a vashámorok termékeit a Mócvidékre szállítják.

Az élő és zöldellő Székelyföld leírása igazmondástól fűtött vitairat. Szerzője a könyvben mindvégig jelen van: magasztal és elmarasztal. Fris-sen élnek benne 1848—1849 emlékei. A székek hazafiságát aszerint ér-tékeli, hogy mit tettek a forradalom alatt. Így aztán a Marosszékről szóló kötet két fejezettel öblösödik, mert belekerül a mártírhalált halt Török Já-nos, Horváth Károly és Gálfi Mihály perének leírása. Vitriolba mártott tollal írt a feljelentő Bíró Mihályról, aki aztán sajtópert is indított el-lene, de az esküdtszék felmentette Orbán Balázst. Megrója a Habsburgok kegyét kereső kortársakat, nyakassága nem engedí, hogy az abszolútiz-mus alatt németül szólaljon meg, pedig ezt a nyelvet is olyan jól beszéli, mint a franciát és angolt, törököt és görögöt. Ez azonban nem teszi el-fogulttá a szászszággal szemben, melynek fejlett gazdasági életét példakép-pen hozza fel.

A helytörténet mindig felidézi a lokálpatriotizmus veszélyét. Orbán Balázsnak a Székelyföldre korlátozott leírása éppen ellenkezőleg: olyan egyetemes kitekintésű munka, amilyen az *Utazás Keleten* volt. Szülőházá-ját rajongóan szereti, de közben a világszabadságért lelkesedik, mint a kor-társ költő. Az elnyomókat, ha saját fajtájából valók is, elátkozza. Az ele-settekkkel, bármilyen nyelvet beszéljenek is, mindenütt együttérez. Mikor keleti útjára indult, így sóhajtott fel a teleagai sóagnak politikai fog-lyainak láttán: „Ti, szerencsétlen áldozatai a zsarnokságnak... eljövend az idő, midőn a szabadság szent napja fog tündökölni a népek felett!“ S amikor, közel harminc évvel később, befejezi a *Székelyföld leírását*, me-gint csak azt vallja az utolsó fejezetben: „Előttem a népszabadság a leg-nagyobb szentség.“

*

Amíg Orbán Balázs faluról falura járt, s a Székelyföldet leírta, eljött 1867, megtörtént a kiegyezés, de megszerveződött és akcióba kezdett annak nemzeti ellenzéke is. Mint Kossuth buzgó híve és az emigrációban harcostársa, Orbán Balázs is függetlenségi programmal lépett fel a közéletben. 1872-ben képviselőnek választják, s attól kezdve haláláig volt a képviselőház tagja. Ott a szélső baloldalon foglalt helyet két földije mellett: az egyik az ugyancsak szombatfalvi születésű Ugron Gábor, aki Garibaldi légiójában harcolt a francia—német háború idején, ő a későbbi pártvezér, a „rabonbán“, a másik a kereszttúri fiúszék, Rugonfalva születőtte, Bartha Miklós, a tőmondatokban pattogó közíró, az *Ellenzék* alapítója. Hárman együtt valóságos székely triumvirátus itt a parlamenti viiharsarokban, ahonnan Irányi Dániel terjesztette be nemzetiségi törvényjavaslatát, de ahol egyedül Mocsáry Lajos tudott mindvégig kitartani a nemzetiségek érdekeivel egybehangolt függetlenségi gondolat mellett.

Ez a székely választók körében is erősen népszerű, gyakran demagóg, de a nemzeti függetlenség mellett mindig síkraszálló ellenzékiesség a „szabadság—testvériség—egyenlőség szentháromságának“ és az 1849-ben eltemetett köztársasági eszméknek volt késői visszhangja. Orbán Balázs, aki Európát Konstantinápolytól Londonig bejárta, meg volt győződve arról, hogy az Ausztriától való elszakadás távlatokat nyit szülőföldje számára a zarnokság ellen harcoló népek nagy családjában. Török-rokonszenve a német áfium ellen állította csatasorba. Mikor a parlamentben a liberalizmus és a demokrácia, a béke és a humanizmus néptömegek érdekeit szolgáló elveit hangoztatja, egyben személyes indulatait is levezeti és — saját bevallása szerint — mély megnyugvást érez, amikor kijelenti a szószékről, hogy a miniszterelnök agyalágyult.

Népszerű volt, akármerre járt.

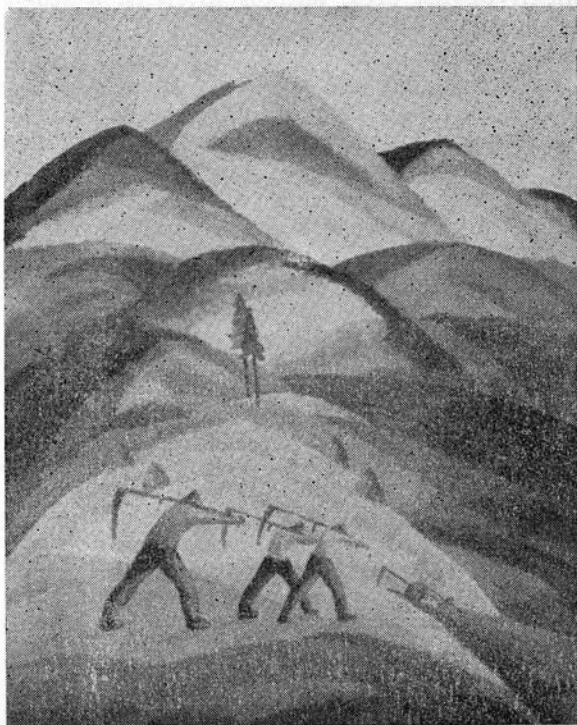
Egyik kortársa feljegyezte, milyen hatást tett a francia főváros asszonyaira, amikor többszáztagú küldöttség élén Turinból Párizsba zárandokolt, s Victor Hugo szobrának talapzatáról mondott beszédet. Ő maga is a szobor mellékalakjának hatott. Elbűvölő egyéniség volt: a görög arányok és a székely vérmérséklet szerencsés keveréke. A politikában inkább személyes varázsára, mint érveinek súlyára támaszkodott. A népiességet, ami olyan homálytalanul tükröződik írásaiban, gyakran összetévesztette az olcsó népszerűség hajhászásával. Erről vall egy másik kortárs, aki Székelykeresztúr piacán látta szónokolni egy hordó tetejéről. Arról beszélt: ha képviselőnek választják, eltörlik az adót. „Ez a mi emberünk!“ — kiáltották hallgatói. Az asszonyok pedig férjük lelkére kötötték, amikor az szavazni indult: „Aztán Orbán Balázusra szavazzon kend!“

S Orbán Balázs mégis megbukott Keresztúron 1881-ben a kormánypárt jelöltjével, Szentkereszty Bélával szemben, aki maga sem volt jelentéktelen ember, felesége pedig Ioan Emil Florescu tábornok és hadügyminiszter leánya. A kereszttúri választókat ekkor Kossuth hálátlansággal vádolta egyik levelében. Orbán Balázs pedig nemes bosszúhoz folyamodott. Ötszáz forintos alapítványt tett a kereszttúri gimnáziumnak olyanformán, hogy: mindegyik osztályban évenként száz-száz forint kamatja a legjelesebb tanulónak, nemzet és valláskülönbőség nélkül, kiszolgáltassék. Az ösztöndíj odaítélésére a legdemokratikusabb módot jelölte meg: a tanulók döntenek el titkos szavazással, ki kapja meg. Az iskolai évkönyvek feljegyezték, hogy az Orbán Balázs-ösztöndíjat nemegyszer román vagy

szász tanulók is kapták, s a tanári karnak sohasem kellett megváltoztatnia az ifjúság döntését.

Keresztúri bukása után Orbán Balázs Berettyóújfalut képviselte a törvényhozásban, de szíve továbbra is szűkebb szülőföldjéhez húzta. Vagyona jó részét Szombatfalván és a szomszédos Szejkefürdőn közcélokra hagyományozta. Ide hozták, itt temették el 1890 áprilisában, amikor váratlanul elhunyt. A naszdóvidéki iskolaalap és a kincstár peregyezése ügyében mondotta utolsó parlamenti beszédét.

A családi kriptá, melyben nyugodott, összeomlott, és Orbán Balázst 1921-ben újra el kellett temetni. A festői helyen, a Szejkefürdő mellett, az Udvarhelyen át vezető útról jól látható, kopjafával megjelölt sírja, melyet az ország minden részéből évente sok százan keresnek fel.

*Mattis János:
Kaszások (olaj)*